

KISS ÁRON MAGYAR GYERMEKJÁTÉK–GYŰJTEMÉNYÉNEK HATÁSA A 20. SZÁZAD ZENEI NEVELÉSÉRE**

A hazai óvodapedagógus és tanítóképzésben a zenei nevelésre való felkészítés elengedhetetlen feltétele a jó pedagógussá, szakemberré válásnak. A kisgyermek nevelésének fontos területe a zenei nevelés; a zenei érdeklődés felkeltése, a zene iránti érzékenység (zeneszeretet) kialakítása és a zenei képességek fejlesztése. Ehhez nyújtanak segítséget a magyar népi gyermekdalok és mondókák a hozzájuk tartozó mozgásformákkal, valamint a komponált dalok, az európai dallamok és a népdalaink. A kodályi elveken nyugvó zenei neveléshez a kiadványok nyújtanak segítséget; az óvodában az óvodapedagógust elsősorban Forrai Katalin: *Ének az óvodában* című könyve, az általános iskolában pedig az ének-zene tankönyvek és más kézikönyvek. Szakmai körökben ismert a *Magyar Népzene Tára* első kötete is, amely *Gyermekjátékok* címmel valóban tárháza a fellelhető bőséges zenei anyagnak. Itt kell megemlíteni Kiss Áron *Magyar gyermekjáték-gyűjtemény*-ét, amely nyelvezetében még a 19. századot varázsolja elénk és kitapinthatóan jelen van a MNT 1951-ben megjelent I. kötetében.

Előadásomban a *Magyar gyermekjáték-gyűjtemény* létrejöttének körülményeiről beszélek és ennek hatását vizsgálom Kodály és Bartók műveiben, kiragadva a legjellemzőbb példákat.

Előzmények

Maga a népdalgyűjtés nem volt új keletű. A 19. század elején már voltak próbálkozások a magyar nyelv és a magyar népzene megőrzésére. Ekkor írta Csokonai: „Hallgassátok figyelemmel a danoló falusi leányt és a puttonyost...”, nem sokkal később Kölcsey hasonlóra figyelmeztetett: „a való poézis szikráit a köznépi dalokban kell nyomozni.” Voltak e téren ígéretes próbálkozások: Erdélyi János: *Népdalok és mondák* (1846-1848), Kriza János: *Vadrózsák*, az Arany János népdalgyűjteménye (kántáló dallamok és gyermek réják) (Kodály Zoltán olyan fontosnak találta, hogy 1952-ben kiadta) és még sorolhatnám, de a legnagyobb formátumú az 1891-ben megjelent, Kiss Áron által szerkesztett *Magyar gyermekjáték gyűjtemény*.

Az 1845-ben Porcsalmán született Kiss Áron a Sárospataki Kollégium befejezése után teológiai, jogi és bölcséleti tanulmányokat folytatott, majd 1874-ben doktorált. A külföldi tanulmányútjain tapasztaltak hatására az akkori képzőkben az oktatás színvonalának emelését tűzte ki célul. E terve

megvalósításán dolgozott Nagykőrösön, a Tanítóképzőben - előbb mint tanár, majd mint igazgató - és később a Budai Paedagogium élén.

A kisgyermek nevelésében a gyermekjátékokra helyezte a hangsúlyt, de nem volt, vagy alig akadt hozzáférhető magyar zenei dalanyag, az idegenből átvett dallamok és sikertelenül magyarított szövegek terjedése pedig aggodalommal töltötte el. Ilyen körülmények hatására emelte fel szavát a magyar gyermekjátékok összegyűjtése és terjesztése érdekében az 1883. évi Országos Tanítógyűlésen: „1. A játékoknak s az esetleg velök járó daloknak a magyar nemzeti nevelés szolgálatában kell állaniok, s ezért a játékokban a magyar jelleg megóvandó. 2. A gyermekek játékaik s ezek dallamai a haza minden vidékén összegyűjtendők.”

A Magyar gyermekjáték-gyűjtemény előszavában részletesen beszámol arról, hogy az akkori 68 vármegyéből 48 vett részt gyűjtésben és körülbelül 214 tanító, tanár, munkatárs. A zenei anyagot Bartalus István, valamint a fiatal Sztankó Béla rendezte sajtó alá, az összegyűjt anyagot Kiss Áron válogatta, szerkesztette, jelentette meg 1891-ben, Magyar gyermekjáték- gyűjtemény címmel.

A Magyar gyermekjáték gyűjteményről

„A megtartott anyag elrendezésénél...a gyermek fejlődését vettem alapul, azaz úgy soroztam az egyes játékokat egymás után, a mint azok játszásába a gyermek egymás után, vagy egymás mellett belenő” - olvasható az előszóban. A dalok java 6-8 hangterjedelmű, témájukat tekintve növényekről, állatokról szólnak, van köztük naphívogató, kiszámoló, ezeket követik a különféle táncos játékok, körjátékok, hidas játékok, lakodalmások, valamint ünnepre szólók. A kiadvány külön érdekessége, hogy a friss anyagok mellett más, korábbi összeállításból is átvett néhányat, a szövegeket gyakran a tájszólás szerint közölte. Sok dalnak csak a szövege maradt ránk - valószínűleg a gyűjtő nem értett a dallam lejegyzéséhez -, mégis e gyűjteménynek köszönhető, hogy számos közkedvelt magyar népi gyermekjátékdal, mondóka vált mindannyiunk közkincsévé és nem merült a feledés homályába. Ha beletekintünk Kiss Áron könyvébe, felfedezhetjük a jól ismert és ma is gyakran játszott gyermekdalok kottáit: Zsipp, zsupp, kender zsupp - Süss fel, nap - Csiga-biga told ki szarvadat - Kis kacska fürdik - Cickom, cickom – Hajlik a meggyfa - Most jöttem Bécsből és még sorolhatnánk a közkedvelt dalosjátékokat, a számos variánst, és mindegyik végén a lelőhelyet, olykor a gyűjtő nevét. Dosztojevszkij aforizmáját némileg átalakítva mi is mondhatjuk: mindannyian Kiss Áron köpönyegéből bújtunk elő. A gyűjteményben akkor megfogalmazott játéktípusok és a hangkészlettel kapcsolatos elvek a mai napig meghatározó jelentőséggel bírnak a mondóka és dalanyag kiválasztásában.

Ezek a gyermekdalok megihlették zeneszerzőinket is. Csak fel kell ütni Kodály Zoltán

egyneműkari kötetét vagy Bartók Béla: Gyermeknek I. füzetét. Az elemzések során lépten-nyomon felfedezhetjük a Kiss Áron-féle gyűjtemény anyagát; olykor a dallamot, máskor a szövegvariánsokat.

Kodály Zoltán és a Gyűjtemény

A feljegyzések szerint Kodály Zoltán még fiatal népdalgyűjtőként megismerte Kiss Áron kiadványát. Sok időt töltött a Gyűjtemény aprólékos tanulmányozásával részben népdalgyűjtő körútjai okán, részben a zenei neveléssel kapcsolatos elvek kialakítása és óvodától az iskoláig történő bevezetése céljából. Ezt igazolják a személyes tulajdonában lévő Kiss - kötetbe írt feljegyzései is.

Tanár úr sokat is tett azért, hogy a Gyűjteményben lévő dalokat, játékokat minél többen megismerjék. Visszatekintés című összegyűjtött írásai rendre ezt az elkötelezettséget tükrözik. Gyermekkarok című 1929-ben megjelent írásában még a zenei neveléssel kapcsolatos elveit fogalmazta meg, az Énekes játékok című 1937-es írásában értékelte-elemezte Kiss Áron gyűjteményét. Más egyéb problémák mellett főleg a szövegekhez tartozó dallamokat hiányolta, mégis fontosnak tartotta, mert a szöveg, dallam, játék hármassága először kapott helyet kiadványban, mert minden darabja „a magyar gyermek elveszett paradicsomának emlékét őrzi”. A gyermekjátékokkal „A néphagyomány zörget az óvó bezárt ajtaján. ...Jobb jövőt jelent, ha bebocsátja”, ezért akarta mielőbb „közkinccsé tenni”. A Zene az óvodában című írásában pedig a Kiss-féle kiadvány részletes bemutatása mellett a kisgyermek zenei nevelésének célját és feladatait foglalta össze. Ne felejtjük el, hogy ez az előadás először 1940-ben hangzott el egy énekoktatással kapcsolatos ülésen. Az előadás egy évvel később meg is jelent írásban, 1957-ben pedig kibővítve, egy különkiadásban. Az 1951-ben megjelent Magyar Népzene Tára gyermekjátékokat rögzítő I. kötetében – amelyhez az előszót Kodály írta -, a Kiss Áron által szerkesztett anyag nagy része is fellelhető.

A Gyűjtemény és Kodály gyermekkarai

Kodály Zoltán a gyermekkarok komponálásánál a „szövegben, dallamban, színben a gyermeklélekből, gyermekhangból” indult ki. A Gyermek- és nőikarok jubileumi, bővített kiadását vizsgálva a kötet egyéb (saját gyűjtésű, egyházi jellegű, költők verseire írt idegen nyelvű, szöveg nélküli) dallamai mellett húsz kórusműnél található szoros kapcsolat Kiss Áron gyűjteményével, jóllehet, némelyik darabját csak forrásként jelölte meg. Volt dallam, amit változatlanul hagyott (Gólya-nóta), más dallamot használt fel (Gergely-járás), sok kórusműben szöveges részeket dolgozott fel – talán saját gyűjtésű vagy más kiadványban talált dallammal, gyakran saját komponált dallamával egészítette ki

őket. De élvezetes volt egyes kórusok szövegének az azonosítása is, amikor több szövegrészletből alakult ki egy új (Isten kovácsa). A továbbiakban kiemelek néhány feldolgozási formát a teljesség igénye nélkül:

I. típus: Dallam nélküli szövegek feldolgozása kétszólamra

A kóruskötet első sorozata egy öttételes kétszólamú, gyerekeknek írt kórusmű, az Angyalkert (1937), minden tétele önállóan is előadható. Érdekessége, hogy csak a szöveg származik a Kiss-gyűjteményből, a dallamot a zeneszerző illesztette a tételekhez. Ezt olvashatjuk is az egyes tételek végén.

Először a 4. tételre hívom fel a figyelmet. A címe: Benn a bárány, kinn a farkas. A bicinium befejező sorában, a 19. ütemtől a jól ismert pentaton hangkészletű, lefelé kvintváltó Hála Isten makk is van... kezdetű népdal 2. sorát, illetve a kvintválaszt, a 4. sort használta fel a szerző.

4. BENT A BÁRÁNY, KINT A FARKAS 11

FARKAS *BÁRÁNY* *F.*

Mit á - sol bá-rány-kám? Ré - pát! Ad-jál a fi-am - nak

B. *F.* *B.* *F.* *B.*

6 Ném a-dok! Ak-kor meg-ész-lek! Ném fé-lék! Ak-kor meg-ész-lek! Ném fé-lék!

KAR. (Ezalatt a farkas kergeti a bárányt. Addig éneklük, míg megfogja.)

13 Tá-nyék - tal - pas, lom - pos far - kas. Huss el in - nen huss,huss,huss.

Huss el in-nen, huss,huss,huss. Huss el in-nen, huss,huss,huss.

19 Ném en - ged - jük a bá - rány - kút. Fuss el in-nen, fuss,fuss,fuss!

(Kiss Áron 77. s.k.t.)

Romhány (Heves m.) Kodály Z.

Há - la Is - ten, makk is van, Majd meg-hí - zik a kis kan.

Ha meg-hí - zik, le - vág - juk, Majd ta - risz-nyá - ba rak - juk.

Az Angyalkert 2. tétele, a Tyúkozás című. A kétszólamú kórus, a tyúk és a héja párbeszéde, egyszerű felelgetéssel indul, aztán a 20. ütemtől erősödő feszültséget a felső szólamban a nagy szekundonként magasabban induló változatos dallammotívumok és a kulcsszavak: „ilyen...”, „ekkora...”, valamint az alsó szólam makacsul ismétlődő motívuma együttesen teremti meg. A

feloldást a „mégsem...” lefutó dallama adja. A bicinium befejező két sorában, a 26. ütemtől – a feloldásnál, de nevezhetjük Coda-nak is - a két szólam között kialakult párbeszéd dallama hol kvart, hol kvint, hol oktáv válaszban jeleníti meg a Komáromi kisleány kezdetű népdal első zenei sorát.

tempo giusto

1. Ko - má - ro - mi kis - le - ány,
Vi - gyél ál - tal a Du - nán,
A Du - nán, a Du - nán,
Vi - gyél ál - tal a Du - nán.

2. Ha átviszel a Dunán, megcsókollak a partján,
a partján, a partján, megcsókollak a partján.

Van egy tyúk, egy héja, a többiek csirkék. A csirkék egymás háta mögé állnak, de összefogódzva, elől a tyúk. Szemben a héja, darab fával ássa a földet.

TYÚK:
Mit á - sol hé - ja? Minek az a gö - dör?

HÉJA:
Göd-röt! Tűzet rakni ben - n!

Mi - nek az a tűz? Mi - nek az a víz?
8 Vi - zet for - ral - ni!

14 Ki - é - ből? Tyú - kot kop - pasz - ta - ni. A kend - té - ké - ből

(Innen Kar is énekelhet.)
I - lyen a zú - zá - ja, Ek - ko - ra má - ja! De még sém é - szél be - lő - le!
20 A kend - té - ké - ből! A kend - té - ké - ből! A kend - té - ké - ből!

Any - ja vagyok nēm a - dom! Nēm, nēm, nēm!
26 Hé - ja vagyok el - ka - pom! el - ka - pom! Hé - ja vagyok el - ka - pom

Any - ja vagyok, nēm a - dom! Nēm, nēm, nēm! Any - ja vagyok, nēm a - dom
32 El, el, el - ka - pom, Hé - ja vagyok el - ka - pom!

Most is ugyanazzal a jelenséggel találkoztunk. Kodálynak feltehetően az volt a célja ezzel a megoldással, hogy játékos formában hozzászoktassa a gyermeki füleket a régi stílusú népdalok hangzásvilágához.

II. típus: Szöveg és dallam módosítása

A kétszólamú „Hét könnyű gyermekkar” (1936) 1. darabjában az „Éva szívem, Éva” dallam Kiss Áronnál (364/34) a hat szótagszámú kétütemes zenei sort Kodály háromütemes sorra bővíti úgy, hogy az első ütemet augmentálja (KZ 20.old.). A 3., 4. zenei sor azonban eltér a megismert dallamtól. Lehet, hogy egy másik forrást talált a zeneszerző, vagy - ahogy egy helyen olvasható - „a sok változatból egy talán sosem-voltat” alkotott.

III. típus: Kapcsolat több dallam és a feldolgozás között

Katalinka - népi gyermekdal után (1937)

Kedves dalunk a Katalinka szállj el... kezdetű, amelynek jól ismert a háromszólamú feldolgozása. A Kiss-gyűjteményben némileg különbözik a dallam és a szöveg is (12-old.4.5.). Az ötödik dallam láncszerkezete egy négyütemes motívummal indul úgy, hogy az első és a második ütem is ismétlődik, ezért egy kissé megbillen az egyensúly. Kodály a négy ütemből a repetálást zárójelbe tette, ez látható is a saját jegyzetei között. A továbbiakban az ismert kétütemes motívumokkal folytatódik a dallam. A *Katalina* nevet a 4. számú variáns alapján Katalinkára változtatta és az itt található szöveggel kibővítette. Ezt a variánst dolgozta fel a kórusművében.

Ka - ta - li - na, Ka - ta - li - na, Szállj el, szállj el, Jönnek a tö - rö - kök.
 Sós kút - ba vet - nek, Onnan is ki - vesz - nek;
 Ke - rék a - lá tesz - nek, Onnan is ki - vesz - nek.
 I - hol jön - nek a tö - rö - kök, Mindjárt a - gyon - lő - nek.
 (Sztankó Béla Gyűjt.)

A Gólya-nóta népi gyermekdal (1929) (KÁ: 6.o. /4., 7-8.o/8.) E kórusban két dallam ötvöződik. Az utóbbit Kiss Áron is Arany János gyűjtéséből vette át.

Gó-lya gó-lya ge - li - cze, Mi - től vé - res
a lá - bad? Tö - rök gye-rek el - vág - ta,
(Görög)
Ma-gyar gye-rek gyó-gyít-ja, Síp - pal, dob-bal
Ná - di he - ge - dü-vel.
(Sztankó Béla Gyűjt.)

Gó-lya gó-lya, gi - li - cze, Ki lá-nyát vet - ted el?
«A ten - ge - ri bok-ro-sét». Mi - vel vit-ted ha - za?
Síp - pal, dob - bal, Ná - di he - ge - dü - vel. Mért vé - res
a te lá-bod? A - zért vé-res az én lá-bam, Szá-raz gá-ton
ál - tal mentem, Kerek es erdön le-szál-lot-tam, Párna - ha-jat
varr-tam. Két pénz-en el - ad-tam, Százszor is meg-bán-tam.
(Arany J. gyűjt.)

IV. típus: Több szövegből egy újat

A többenél terjedelmesebb ez a típus, ezért csak néhány példát emelek ki és a változó szövegrészek kezdő szavait csak ott tüntetem fel, ahol a Kiss Áron könyv különböző szövegváltozataiból válogatva szemezgetett.

Hat tréfás kánon népi szövegekre (1936): 2. Madarak voltunk 4. Tyúkkergető

A többszólamú művek különlegessége, hogy minden szólamnak más-más a szövege, és mindegyik megtalálható a gyűjteményben. Ezek között a Lengyel László, a Pünkösddőlő és az Isten kovácsa mutatja a legékesebben, hogy Kodály

Zoltán még a szólamokhoz is külön-külön válogatta nagy gondossággal a szövegeket.

Egyetem, begyetem - népi szöveg (1938) – szil, szál

VII.

1.

Egyetem, begyetem, bütymöcske,
Hova való menyecske?
Szántóföldre ugrosi,
Egér-lyukba bujdosi,
Szíp, szab, szabó, pap.
(Arany-Gyulai, M. Népk. Gy. I. 355.)

6.

Egyedelem, begyedelem, tenger
táncz,
Hajdu sógor mit kívánsz?
Nem kívánok egyebet,
Csak egy darab kenyeret,
Szil, szál, szalmaszál,
Pendericzki, puczki Pál.

7.

Mikor mi is
Kis madarak voltunk,
Földre szállottunk,
Szöllőszemet
Szedegettünk,
Szil-szál
Szalmaszál,
Kilencz apró
Pogácsa,
Korcsmárosné sütötte.
Gazsi Pista megette,
Olyan szépen köszönte,
Hogy pirosra sütötte,
Süssed rózsám
Másszor is,
Megcsókollak
Százszor is!
(Padé.)

Lengyel László – népi töredékek alapján (1927)

Ki, s ki népei vagytok (KÁ:229) – Haja magyar népe (KÁ:235.) – Mi elmegyünk (KÁ:229) – Medencével (KÁ:229) – ezt is néktek adjuk (KÁ: 235) – Hazudtok, mert loptátok (KÁ:229) – Mi a vám? (KÁ:226-227.) , de a 221-241. oldalig más szövegtöredék is fellelhető.

Pünkösdlő - népi töredékek alapján (1929) – Elhozta az Isten – Én kicsike vagyok – Gyöngé vessző vagyok – Mi van ma – Andorjás – A pünkösdi rózsza – Ha pénz volna

(A felsorolt szövegrészletek csupán jelzések, amelyek alapján a kórusok szólamainak építkezése, kibontakozása a Kiss-gyűjteményben pontosan nyomon követhetőek.)

„Isten kovácsa” - népi kiolvasó szöveg (1928)

15.

Pad alatt, pad alatt pallantyú,
Nem vagyok én félnyakú,
Hanem Isten kovácsa.
Szent Pál lovát patkólok,
Arany szeggel szegezem.
Ló, ló nyomatin,
Bárány, bárány, bőkecsin,
Eccze szívem! eccze!
E czuczez ki!

25.

Ez alatt, ez alatt e föld alatt,
Sárga csikó nyereg alatt,
Isten kovácsa vagyok,
Szent Pál lovát patkólok,
Rézpáczával kongatom,
Kon, kon fodormán,
Bécsi piros boszorkány,
Tedd ki szívem! Melyiket?
Talán a legszebbiket.
Ez lesz az.
(M. Nyelvőr X. k. 94.)

7.

Egyedelem, begyedelem, kar-
kantyú,
Nem vagyok én félnyakú;
Isten kovácskája,
Szent Pál lovát patkólok,
Fényes szeggel szegelem,
Vaspáczával pengetem,
Kim, kom, Péter bácsi,
Szedje kend ki,
Vegye kend ki
Ezek közül ezt!
(Arany-Gyulai, M. Népk. Gy. II. k. 283. l.)

6.
 Egyetem, begyem, karkantyú,
 Nem vagyok én félnyakú,
 Isten kovácscsa vagyok,
 Szép lovakat patkólok,
 Fényes szeggel szegezem,
 Vaspáczával pengetem,
 Pöm-Pöm Péter bácsi,
 Vegye kend ki ezek közül ezt!

5.
 Ögyedezi,
 Bögyedezi,
 Nyitri, vázi,
 Szöllő, rigó,
 Kaskantyuba,
 Lót, lót,
 Lomadékom,
 Báránybarót,
 Bakfigura,
 Csára, fára,
 Csatagóra,
 Kemény köre,
 Kőkapura,
 Rip, rop,
 Rip, rop

9.
 Nyúl, nyúl, nyomadék,
 Bárány, bárány, bökedék.
 Üsd ki, dobd ki, domborítsd ki,
 Balog ide, balpárt,
 Ezt is pöndörítsd ki.

Kodály szövegvariánsokból választotta ki a legénekelhetőbb részleteket és kapcsolta össze népi dallamfordulatokból, feltehetően saját dallamaival. A kórusmű sajátossága, hogy minden szólam szövege külön is megtalálható Kiss Áronnál.

Pad alatt (K.Á. 34.o. 15., 16., 33.o.7.) – Pöm-pöm (K.Á. 33. o. 6.,7.) (az alsó szólamban!)

Ögyedezi (K.Á. 29.o. 5., 9., 5.)

A kórusműveken kívül még a biciniumok között is találunk a Kiss Áron-féle gyűjteményből származó gyermekdalt, de ez már egy másik előadás témája. Minthogy Kodály Zoltánt és Bartók Bélát azonos célok vezették a népdalgyűjtő útjaikon, műveikben ugyanazt a világot akarták megidézni. A továbbiakban azt mutatom be, hogy Bartók Bélára hogyan hatott és kompozíciós világában milyen szerepet kapott a Kiss Áron-i kiadvány.

Tény, hogy műveik között több olyan népdal, gyermekdal is van, amelyet mind a ketten feldolgoztak. Jó példa erre a *Fehér liliomszál* kezdetű dalunk – szintén a Kiss-gyűjteményből.

A leányok összefogódzva körbe állanak, egy középre áll.
Míg a körben levő lassú léptekkel megy erre-arra, a többi dalolja:

Fe - hér li - li - om - szál, S'ej! u - gorj a Ti -
S'ej! u - gorj a Du -
szá - ba! Tá - maszd meg ol - da - lad, a nagy vas - vil -
ná - ba!
lá - ba! S'ej! si - ma - kod - jál szé - pen! Tü - rül -
S'ej! mo sa - kod - jál szé - pen!
köz - zél szé - pen!

37.

Fe - hér li - li - om - szál, Fe - hér li - li - om - szál,
Fe - hér li - li - om - szál, Fe - hér li - li - om -
Sej, u - gorj a Du - ná - ba, Sej, u - gorj a Du - ná - ba. (Nd.)
szál, Sej, u - gorj a Du - ná - ba, Sej, u - gorj a Du - ná - ba.

Adagio, $\text{♩} = 84$

p, molto espr.

Poco più vivo, $\text{♩} = 112$

1 più p, poco scherzando

Tempo I.

p, molto espr.

Poco più vivo

1 più p, poco scherzando

Tempo I.

A Gyűjtemény és Bartók Béla

Kodály és Bartók az 1900-as évek elején kötött életre szóló barátságot. Mindkettejüket ugyanaz az eszmeiség hatotta át; a magyar népi hagyományok megőrzését tartották fontosnak. Ezt a munkakapcsolatot Kodály tudatossága irányította. Bartók azt írta egy helyen a népdalról: „...kicsinyben ugyanolyan mesterműnek tekintem, mint a nagyobb formák világában egy Bach-fúgát vagy Mozart-szonátát.” Egyik 1904-es keltezésű, húgához írt levelében pedig így írt: „Most új tervem van: a magyar népdalok legszebbjeit összegyűjteni, s a lehető legjobb zongorakísérettel mintegy műdal nivójára emelni...”

Bartók, a zongoraművész-zeneszerző a kezdő zongoristákkal akarta megismertetni ezt a zenei világot, mert fontosnak tartotta a zenei nevelést a lelki és szellemi fejlődés szempontjából. Örömmel fogadta a Rozsnyai Kiadó felkérését könnyű darabok, tananyag komponálására. Összeállított hát egy pedagógiai célzatú gyűjteményt, amelynek minden darabja eredeti népi dallam. A mű teljes címe: „Gyermekeknek – Apró darabok kezdő zongorázóknak (oktávfogás nélkül) magyarországi gyermek- és népdalok felhasználásával”. Ezekben a kis darabokban a játékoság, a tempó (gyorsítás-lassítás) és a dinamika, a jobb- és balkézben váltva felbukkanó dallam a kifejező eszköz. Népi gondolkodásmód és hangulat tükröződik bennük vissza. A Gyermekeknek sorozat négy füzetéből az első készült a kisebbeknek 1908-1909-ben. A 21 dallam mintegy fele (11) népdal és gyermekdal, 10 pedig Kiss Áron gyűjteményéből való. (Erre utalást is találunk a füzet végén.) 1945-ben a sorozatot Amerikában átdolgozta.

Gyermekeknek I. füzet

2. Süss fel nap, Szent György nap (forrás: Kiss: 2.,3.)
3. Elvesztettem páromat (Kiss:186.) (a Szegény legény dallama)
4. Elvesztettem zsebkendőmet (Kiss:174.)
5. Cickom, cickom (Kiss:336.)
6. Hej, tulipán (Kiss:220.)
8. Ej, görbénye (Kiss:134.)
9. Fehér liliomszál (Kii:312.)
10. Az oláhok (Kiss:175.)
11. Elvesztettem páromat (Kiss:186.)
12. Lánc, lánc, este lánc (Kiss: 144-145.)

A fentebb említett Fehér liliomszál után két más-más jellegű darabot emelek ki a példa kedvéért:

2. Süss fel nap, Szent György nap

A kezdő zongorista különösebb megterhelés nélkül játszhatja a jobb kéz szólamát. A teljes dallam háromszor hangzik el. A második lezárásnál a záró motívumíz ismétlődik. Harmadszorra is jön a dalocska a darabba komponált

lassítással, lekerekítéssel. A kíséret mind a háromszor más. A könnyű jobbkezes dallam mellett könnyebb figyelni a balkézre, közben a tempóra és a dinamikára. A füzet 11. számú darabja hangulatában, karakterében is más; gyakorlottabb növendéknek készült.

11. Elvesztettem páromat

A feldolgozás egy oktáv terjedelmű dúr dallamra épül. A darabban a dallam kétszer hangzik el; először a jobb kéz, másodszor a balkéz, a kódot pedig újra a jobb kéz játssza.

Bartók és a „forrás”

Hogy mikor és hol találkozott Bartók Béla Kiss Áron gyűjteményével, erre vonatkozóan nem találtam feljegyzést, valószínűleg Kodállyal való kapcsolata révén. Tudjuk, hogy Kodály tanár úr jelentősnek tartotta ezt az anyagot. Bartók egy helyen, 1913-ban maga is értékelte a századfordulós kiadványokat. Kiss Áron kiadványról azt írta: „... egész irodalmunk máig egyetlen dallamgyűjteménye...”

Még egy érdekes adat: a Gyermeknek I. füzetének keletkezési ideje 1908-1909. Kiss Áron 1908-ban halt meg. Milyen különös és szívbe markoló ez az egyezés a két évszám között! A véletlenek játéka alakította így, vagy tudatos időzítés volt? Erről nem szólnak sem a bartóki, sem a kodályi levelek, de nem valószínű, hogy ismerték egymást. Kiss Áron a 1900-as évek elején már visszavonultan élt. Mindenesetre ennyi idő után úgy tetszik, hogy tisztos főhajtás a gazdag életút előtt.

Összegzés

Az óvodai és az iskolai zenei nevelést három csodálatos egyéniség neve fémjelzi: Kiss Áron – Kodály Zoltán – Bartók Béla. Mindhárman pedagógiai céllal szóltak a gyermekekhez. Fő feladatuknak tekintették a magyar népi dallamok összegyűjtését, megőrzését. Kiss Áron úttörő munkát végzett a gyermekdalok gyűjtésében, hatása szerteágazó volt. A 20. század két kiváló zenésze átvette tőle a stafétabotot, a gyűjtemény dallamait megőrizte, műveiben továbbörökítette; a nagy zenepedagógus a kórusműveiben, a zeneszerző-zongoraművész a zongoradarabjaiban.

Az általuk összegyűjtött dallamokat énekeljük a bölcsődében, tanítjuk ma az óvodában, iskolában, a műveket előadhatják az iskolai kórusok, ezeken a zongoradarabokon érlelhetik tudásukat a kezdő zongoristák. A céljuk egy volt: a gyermekekhez eljuttatni a magyar népzene – és Járdányi Pál szavai nyomán – a magyarok millióit műveltté tenni, a műveltek millióit magyarrá nevelni.

Irodalomjegyzék

Bartók Béla és Kodály Zoltán (szerk.: Kerényi György) (1951): Magyar Népzene Tára I.

Gyermekjátékok. Budapest

Bartók Béla (1971): „Gyermekeknek–Apró darabok kezdő zongorázóknak (oktávfogás nélkül) magyarországi gyermek- és népdalok felhasználásával” I. füzet. Editio Musica Bp.

Bartók Béla levelei (1976) (Demjén János szerk.) Zeneműkiadó Bp.

Bartók Béla összegyűjtött írásai I. (1966) (Szöllősy András szerk.) Bp.

Bartók Béla írásai 1. (1989) közreadja Tallián Tibor, Zeneműkiadó Bp.

Bartók Breviárium (1974) (Ujfalussy József szerk.) Zeneműkiadó Bp.

Bereczky János – Domokos Mária – Olsvai Imre – Paksa Katalin – Szalai Olga (1984):

Kodály népdalfeldolgozásainak dallam- és szövegforrásai 5-8 o. 210. o.

Frank Oszkár (1981): Bartók és a gyermekek Tankönyvkiadó Bp.

Kodály Zoltán és Ádám Jenő (1993): Énekes könyv az általános iskola 2. osztálya számára

Kodály Zoltán (1974): Énekes játékok 62-63.lap In: Kodály Zoltán (Bónis Ferenc szerk.) Visszatekintés I. Zeneműkiadó Bp.

Kodály Zoltán (1974): Zene az óvodában 92-116.lap In: Kodály Zoltán (Bónis Ferenc szerk.)

Visszatekintés I. Zeneműkiadó Bp.

Kodály Zoltán (1974): Gyermekkarok 38-45.lap In: Kodály Zoltán (Bónis Ferenc szerk.)

Visszatekintés I. Zeneműkiadó Bp.

Kodály Zoltán (1972): Gyermek – és nőikarok Jubileumi, bővített kiadás Editio Musica Bp.

Kiss Áron (1984): Magyar gyermekjáték-gyűjtemény. Bp., Tudománytár Reprint sorozatszerk. dr. Gazda István Könyvtérképező Vállalat

Laczkóné Pálfi A. (1990): A „Kiss-testvérek” (adalékok Kiss Áron és Hegymegi Kiss Kálmán pedagógiai munkásságához) Vesszőparipáink – A Magyar Játéktársaság Közleményei I. Kiss Áron emlékezete. Kecskemét-Budapest, 17-20. lap

*** Laczkóné Pálfi Alojzia** a Szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola magyar-ének szakán végzett Kardos Pál, Rozgonyi Éva és Frank Oszkár növendékeként, majd Budapesten 'A' kategóriás karnagyi végzettséget szerzett. Később a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán pedagógia előadóként diplomázott. 1983-tól a Kecskeméti Főiskola Tanítóképző Főiskolai Karának oktatója (főiskolai docens). Kiemelt oktatási és kutatási területe a kisgyermekkor zenei nevelés és módszertana, valamint Kiss Áron Magyar Gyermekjáték-gyűjteményének

hatásvizsgálata. Rendszeresen tart módszertani továbbképzéseket elsősorban óvodapedagógusoknak és kisgyermekgondozóknak.

** Elhangzott a Kodály Zoltán Zenepedagógiai Konferencián a Kecskeméti Főiskola Tanítóképző Főiskolai Karán 2013. április 24-én.